

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО РИНКУ ПЛОДІВ І ЯГІД В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

UKRAINIAN FRUITS AND SMALL FRUITS MARKET DEVELOPMENT IN THE GLOBALIZATION CONDITIONS

Проаналізовано рівень виробництва плодів і ягід різними категоріями господарств: сільськогосподарськими підприємствами і господарствами населення. Останнім належить основна позиція в забезпеченні потреб населення плодами та ягодами, хоча вироблена ними продукція вважається неконкурентоспроможною на світовому ринку. Головними причинами їх діяльності є можливість забезпечувати власні потреби в плодах і ягодах, а також отримувати при продажу додатковий дохід, що особливо актуально при низькій купівельній спроможності населення. З огляду на значну частку вибуття промислових багаторічних насаджень і брак інвестицій на їх відтворення, існує необхідність дієвої державної підтримки всіх категорій господарств. На основі аналізу зовнішньої торгівлі плодами та ягодами, істотного впливу митно-тарифних важелів на формування загальної пропозиції на українському ринку за рахунок імпортованої продукції не виявлено.

Ключові слова: *галузь садівництва, виробництво, господарства населення, експорт, імпорт, митні тарифи.*

Проанализирован уровень производства плодов и ягод различными категориями хозяйств: сельскохозяйственными предприятиями и хозяйствами населения. Последним принадлежит основная позиция в обеспечении потребностей населения плодами и ягодами, хотя произведенная ими продукция считается неконкурентоспособной на мировом рынке. Главными причинами их деятельности является возможность обеспечивать собственные потребности в плодах и яго-

дах, а также получать при продаже дополнительный доход, что особенно актуально при низкой покупательной способности населения. Учитывая значительную долю выбытия промышленных многолетних насаждений и недостаток инвестиций на их воспроизводство, существует необходимость государственной поддержки всех категорий хозяйств. На основе анализа внешней торговли плодами и ягодами, существенного влияния таможенно-тарифных рычагов на формирование общего предложения на украинском рынке за счет импортируемой продукции не выявлено.

Ключевые слова: *отрасль садоводства, производство, хозяйства населения, экспорт, импорт, таможенные тарифы.*

The level of production of fruits and berries, various types of enterprises: agricultural enterprises and households. The last major item belongs to ensuring the needs of the population in fruits and berries, even though their product is considered to be uncompetitive in the global market. The main cause of their work is the opportunity to provide their needs in fruits and berries, and get the sale of additional revenue, which is especially important for low purchasing power. Given the significant share of industrial disposal of perennial plants and lack of investment in their play there is a need of effective government support all categories of farms. The analysis of foreign trade in fruits and berries, significant effect customs-tariff instruments to the general supply in the Ukrainian market by imported products were found.

Key words: *horticultural industry, production, households, export, import, tariffs.*

УДК 339.13.017:634.1.076:634.7

Сало І.А.

д.е.н., с.н.с., вчений секретар
Інститут садівництва
Національної академії
аграрних наук України

Постановка проблеми. В умовах формування Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з країнами Європейського Союзу (ЄС) актуальним є встановлення ефективності розвитку продовольчого ринку, зокрема, ринку плодів і ягід з огляду на глобальні політико-економічні зміни. Головними є питання українського виробництва, забезпечення потреб населення плодоягідною продукцією та зовнішня торгівля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічні дослідження в галузі садівництва, а також вітчизняного ринку плодів і ягід проводили Л.П. Симиренко, П.Г. Шитт, В.В. Юрчишин, Д.Ф. Чухно, О.М. Шестопаль, А.І. Шумейко, О.Ю. Єрмаков, І.А. Сало, В.А. Рульєв, Г.М. Сатіна, Т.А. Маркіна, Л.А. Костюк та ін. Однак недостатньо розкритим залишається питання функціонування та подальшого розвитку українського ринку плодів і ягід з огляду на зміну законодавчої бази, зокрема, щодо митно-тарифного регулювання, умов торгівлі та зовнішньоторговельних зв'язків, інфляційно-девальваційні процеси тощо.

Постановка завдання. Метою досліджень є розкриття особливостей функціонування та розвитку українського ринку плодів і ягід в умовах глобальних політико-економічних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективність розвитку будь-якого окремого ринку з структури продовольчого (в т. ч. плодів і ягід) залежить, в першу чергу, від потенційних можливостей забезпечувати населення якісною продукцією за рахунок власного виробництва. Роль різних типів виробників у забезпеченні потреб населення плодами і ягодами суттєво відрізняється. Особливе місце вже впродовж тривалого періоду серед товаровиробників цієї продукції відводиться господарствам населення. Вони виробляли в середньому за 2011-2015 рр. 82% (1,7 млн. т) плодів і ягід. У сільськогосподарських підприємствах виробництво у 2015 році скоротилося порівняно з 1990 майже у 3,5 раза (до 412 тис. т). Це пояснюється тенденцією перевищення площ вибуття насаджень над закладанням молодих садів, а також наявністю значних площ

під старими плодовими насадженнями (близько 25 тис. га).

У 2015 р. усі категорії господарств виробили плодів і ягід більше на 13,5% в порівнянні з 2011 за рахунок підвищення врожайності в господарствах населення на 10,9% (до 11,8 т/га) та сільськогосподарських підприємствах в 1,7 рази (до 7,1 т/га). Поряд з тим, площі плодоносних насаджень останніх збільшилися тільки на 2,0% і становили 74,8 тис. га. Площі ж їх у господарствах населення в середньому за 2011-2015 роки склали 69,2% (150,0 тис. га). У сільськогосподарських підприємствах урожайність садів коливається від 4 до 5, а в роки більш сприятливі за погодними умовами, сягає 6-7 т/га. Істотне її зниження відбувається через недотримання агротехніки вирощування, зокрема, при внесенні мінеральних та органічних добрив, захисті рослин від шкідників і хвороб, що пов'язано з інфляційно-дефляційними процесами в країні: ціни на паливо, добрива та отрутохімікати у 2014 р. значно підвищились – у 2,5-3,3 рази порівняно з 2010 (до зміни політико-економічної ситуації в країні). Однак для розширення місткості ринку та повноцінного забезпечення потреб населення високоякісними плодами і ягодами, відповідно до раціональних норм споживання, розширення експортних поставок і переорієнтації статусу країни-постачальника сировини на постачальника готової продукції, особливо важливе значення має розвиток промислового садівництва.

До причин стійкості вирощування плодів і ягід господарствами населення в умовах економічної нестабільності можна віднести [1; 2]:

- нерозвиненість ринкової інфраструктури сільської місцевості, високий рівень безробіття, обмеженість у фінансових ресурсах змушує селян задовольняти, по-можливості, свої харчові потреби за рахунок власного виробництва, використовуючи при цьому примітивні знаряддя праці та, по суті, дешеву робочу силу членів родини. Так, за даними анкетних обстежень І.В. Свиноуса, для 97% обстежених господарств виробництво продуктів харчування здійснюється для власного забезпечення та продуктової допомоги родичам, що живуть в місті і лише для 3% – це спосіб отримати додатковий заробіток.

- можливість отримати додатковий дохід продаючи надлишок плодів чи ягід, які на думку вітчизняних споживачів, є більш якісними ніж промислового виробництва, оскільки містять менше залишків шкідливих для людського організму хімічних речовин;

- менша залежність господарств, порівняно із садівницькими підприємствами, від змін у цінній ситуації на ринку плодів і ягід, цін на засоби захисту рослин та паливо, кредитів, необхідності страхування, державної фінансової підтримки і, врешті решт, від ймовірності втратити урожай через

несприятливі погодні умови. Останнє пояснюється тим, що плодові сади розташовані, як правило, поблизу житла їх власників, що дає можливість постійно контролювати стан плодоягідних насаджень та доглядати за ними економлячи свій час.

Таким чином, господарства населення працюють, як правило, на принципі самофінансування і без значних капітальних вкладень. Вони менш залежні від подорожчання енергоносіїв та інших матеріально-технічних ресурсів, бо в них переважає ручна праця, яка не враховується при визначенні доцільності й ефективності їх господарської діяльності. Реалізація плодів і ягід забезпечує населенню певний додатковий дохід, що достатньо важливо при його низькому платоспроможному попиті.

В цілому роль у вирощуванні плодів і ягід господарствами населення, при кризовій ситуації галузі садівництва, надзвичайно важлива. Адже, по суті, вони виконують основну функцію – забезпечують населення продукцією, переважно тією, що традиційно вирощувалась здавна: серед плодів зерняткових культур – це яблука і груші, кісточкових культур – сливи, вишні, черешні, абрикоси, горіхоплідних – грецькі горіхи і здійснюють це, як правило, без будь-якої державної підтримки. На сьогоднішній день державна підтримка господарств населення, що займаються вирощуванням плодів і ягід як для власного споживання, так і продажу, через нестачу бюджетних фінансових ресурсів і, можливо навіть невизнання стратегічної важливості цієї ланки виробництва, поки що залишається лише на папері.

Плоди і ягоди, вирощені господарствами населення, на ринку вважаються неконкурентоспроможними в рамках угод СОТ та ЄС. У промислових підприємствах можна впровадити належний контроль за якістю на всіх етапах виробництва, переробки та збуту, а в господарствах населення це зробити практично неможливо. Навіть якщо вироблена продукція відповідає вимогам щодо її якісних показників, то відсутній механізм контролю якості, насамперед, ускладнений наявністю великої кількості виробників. Це звичайно негативний чинник, адже може призвести до збільшення негативного сальдо зовнішньоторговельної діяльності та частки імпорتنних поставок плодів і ягід у споживанні населення і, як результат, концентрації основних доходів у іноземних постачальників цієї продукції та посередників. Однак незалежно від цього, господарства населення займають свою нішу на вітчизняному ринку плодів і ягід і суттєво впливають на формування пропозиції, попиту та цінової ситуацію.

На товарність господарств населення впливає ряд чинників: загальний стан економіки країни, ринкова кон'юнктура, тип господарства, трудовий потенціал, тип населеного пункту, рівень ресурсо-

забезпеченості, рівень середньодушових сукупних витрат, побутові умови життя, наближеність до міст, розвиток транспортної інфраструктури тощо. В цілому, загальний рівень товарності плодів і ягід у господарствах населення становить до 30%.

Наразі особлива увага повинна звертатися на організацію закупівлі плодів і ягід у селян. До 90-х років продукція господарств населення закуповувалася споживчою кооперацією, а незначна частина реалізовувалася на ринку. Вже починаючи з 90-х років, основна маса їх продукції почала реалізовуватися безпосередньо на ринку. Після прийняття Указу Президента України «Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку» в країні активізувався процес розбудови ринкової інфраструктури, зокрема, що важливо для швидкого збуту плодів і ягід, кількість оптових плодоовочевих ринків збільшилась у 7,6 рази, заготівельних пунктів – у 3,8 рази, виставок-ярмарків – у 26,7. Також була створена система моніторингу цін, що особливо суттєво для ефективного функціонування дрібнотоварних виробників та обслуговуючих кооперативів, які можуть ефективніше використовувати складські приміщення, переробні та інші потужності [3, с. 354]. Однак кількість всіх складових інфраструктури аграрного ринку залишається недостатньою. Чимало структур, хоч і були створені як кооперативні, стали функціонувати як комерційні, зокрема ті, що стосувалися закупівлі і збуту сільськогосподарської продукції.

Об'єднання товаровиробників для створення власних, підконтрольних їм структурам агробізнесу, повинно стримувати експансію і обмежувати ринкову владу посередників. Такий шлях формування аграрного ринку називають кооперативним і він є надбанням практично всіх розвинених країн світу. На думку В.В. Зіновчука поширення непробуткових обслуговуючих кооперативів дозволяє направити вектори формування інфраструктури аграрного ринку «знизу доверху», тобто покласти в основу цього процесу ініціативу сільськогосподарських товаровиробників [4, с. 575]. Однак поширення посередницького бізнесу в Україні вийшло з меж ефективного регульованого впливу. Посередництво стало вигідною справою з погляду інвестицій, оскільки забезпечує швидкий оборот капіталу, відносно низький підприємницький ризик, високий рівень прибутковості.

В Україні створення обслуговуючих кооперативів у постачальницько-збутовій сфері, з метою ефективною реалізації плодів і ягід селянськими господарствами і зменшення участі посередницьких структур, має особливо важливе значення. Наприклад, у США сформувалися три типи обслуговуючих кооперативів: збутові, що сприяють реалізації сільськогосподарської продукції, постачальницькі – займаються забезпе-

ченням матеріально-технічної бази та сервісні, що охоплюють страхування, кредитування, меліорацію, транспортне обслуговування тощо. Більшість зі створених кооперативів є багатофункціональними. Наприклад, в Німеччині поєднуються постачальницько-збутові послуги з кредитуванням [5, с. 22]. У Франції функціонує до 4000 кооперативів, які займаються переробкою, постачанням та збутом вирощеної фермерами продукції. У кооперацію входять практично 90% фермерів [6, с. 67].

На нашу думку, поєднання маркетингу і кооперування є оптимальним варіантом для ефективного виробництва та збуту плодів і ягід господарствами населення. Адже однією з найважливіших функцій обслуговуючих кооперативів є можливість отримання товаровиробниками прибутку не лише від власної діяльності, а й від інших ланок маркетингового ланцюга – заготівлі, переробки, зберігання, пакування, транспортування та реалізації плодоягідної продукції. Так, на користь кооперативного сегменту продовольчого ринку і, зокрема, ринку плодів і ягід свідчать базові принципи їх діяльності, які створюють переваги для товаровиробників [3, с. 357]:

- зацікавленість в укладенні довгострокових контрактів на реалізацію плодів чи ягід, економія трансакційних витрат;
- контроль за рухом продукції від виробника до споживача;
- своєчасне отримання інформації про кон'юнктуру ринку;
- формування стандартних партій плодів чи ягід для конкретного замовника;
- адекватне реагування на зміни митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- уникнення надмірної кількості посередницьких структур між товаровиробниками та кінцевими споживачами.

Однак вчені виділяють і певні недоліки кооперації. Так, Галушко В.П. з цього приводу зазначає, що в країнах Західної Європи, де переважають кооперативні форми господарювання, кооперативам-пайовикам складно опрацьовувати рішення, для прийняття яких необхідна згода всіх членів загальних зборів пайовиків. Через це багато країн перейшли на акціонерні форми організації підприємств, перевагами яких є висококваліфікованість, ефективність та оперативність у прийнятті рішень [7, с. 361]. В Україні розвитку кооперації заважає відсутність стартового капіталу, що також характерно і для інших країн. Адже, одним із основних правил кооперації, є функціонування за рахунок внутрішніх джерел фінансування, що забезпечує її незалежність від третіх осіб – інвесторів. Через це, крім маркетингового, важливе значення має фінансово-кредитне забезпечення суб'єктів ринку. Кооперативних принципів дотримуються кредитні спілки та кооперативні банки. Як свідчить історич-

ний досвід, обслуговуючі кооперативи успішніше функціонують за умови ділової співпраці з кредитними спілками особливо постачальницько-збутові, переробні, сервісні [3, с. 364].

Однак в садівництві кооперація не набула широкого розвитку і щороку кількість обслуговуючих кооперативів скорочується. З цього приводу вчений М.Й. Малік відзначає, що нинішні лідери кооперативного руху не демонструють чіткого комплексного розуміння проблем кооперації, бачення перспектив її розвитку. Частина з них є тимчасовими лідерами – відповідно до певної ситуації. Вони не мають необхідних знань, навиків для формування та розвитку кооперації. Він вважає за необхідне для подальшого розвитку кооперації на селі створення національного навчально-координаційного центру сільськогосподарської обслуговуючої кооперації [8, с. 8].

Вчені переконані, що через особливості функціонування продовольчого ринку, зміни кон'юнктури, значну розосередженість основних виробників сільськогосподарської продукції, зокрема, плодів і ягід – господарств населення, які домінують у формуванні пропозиції, є необхідність у підтримці їх розвитку державою. Наразі відповідні органи державної влади й управління практично самоусунулися від виконання покладених на них функцій щодо управління, консультування та підтримки діяльності господарств населення.

Господарства населення виробляють в Україні більше 50% сільськогосподарської продукції. Однак як зазначає Б.Й. Пасхавер, вони продовжують залишатися, як і за радянських часів, серед сільськогосподарських виробників «пасинками». Він акцентує увагу на необхідності посилення уваги до цих господарств з боку державних структур та науки [9, с. 62]. М.Д. Кондратьєв також зазначав про необхідність, в даному випадку, державного регулювання і, що дуже важливо, пов'язував його успіх з можливістю передбачення (прогнозу) ринкових процесів та врахування тенденцій ринкової економіки [10, с. 146].

Державна підтримка особистих селянських господарств згідно із Законом України «Про особисте селянське господарство» повинна здійснюватися відповідно до розроблених державних і обласних програм їх розвитку за рахунок державного та місцевих бюджетів. Такі програми наразі в Україні відсутні, а відтак, фінансова державна підтримка практично не надається.

За кордоном фінансова підтримка сільськогосподарських виробників здійснюється у прямій чи непрямій формі. Наприклад, у Польщі це відбувається в обох напрямках – за прямою формою у 2007-2013 рр. фінансова підтримка склала 40% (29 млрд. грн.), а непрямю 60% (43 млрд. грн.). Розмір підтримки переглядається щорічно, а державне фінансування надається, в т.ч. і за напрямом – дер-

жавні дотації на садіння дерев – 1075-1475 євро на 1 га (залежно від конфігурації території та виду дерев). Аналогічною є підтримка в Російській Федерації та Республіці Білорусь [1, с. 26].

Для подальшої стабілізації виробництва плодів і ягід господарствами населення першочерговим завданням є забезпечення державою соціального розвитку села відповідно до Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990 р., № 676-17. Зокрема, у ньому зазначається, що високий рівень соціально-економічного розвитку села є основною умовою продовольчого та сировинного забезпечення республіки, її економічної незалежності. При чому в ст. 5 чітко вказується на те, що розмір державних інвестицій, що спрямовуються на зміцнення матеріально-технічної бази соціальної сфери села та агропромислового комплексу має становити не менше 1% від вартості валового внутрішнього продукту України. Про різнопланову державну підтримку особистих селянських господарств йдеться також у ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р., № 742-IV.

Після ратифікації Верховною Радою України та Європейським парламентом 16 вересня 2014 р. Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом (ЄС) відбулися зрушення не лише у політиці, а, перш за все, у формуванні економічної стабільності і розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Адже чи не найважливішою частиною угоди є економічна, де йдеться про створення Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) після проведення ряду реформ, спрямованих на європейські моделі розвитку. Тільки за графіком виконання зобов'язань щодо приведення українського законодавства до відповідності з нормами ЄС у сільському господарстві необхідно протягом 10 років гармонізувати 44 нормативних акти [11]. Через це для визначення напряму подальшого розвитку українського ринку плодів і ягід в умовах глобальних змін необхідно визначити вплив цих реформ на формування його кон'юнктури.

З 1 листопада 2014 р. в нашій державі здійснюється тимчасове застосування Угоди про створення ПВЗВТ до набрання нею чинності. Її вимоги полягають у поступовому скасуванні митних тарифів, безмитному доступі в межах встановлених квот стосовно аграрного ринку ЄС, гармонізації вітчизняних законів, норм, стандартів і регламентів з європейськими. Слід зауважити, що ЄС уже запровадив для України режим автономних торговельних преференцій – одностороннє скасування ввізних мит, яке стосується 83,4% сільськогосподарських товарів та харчової продукції, в т.ч. плодів і ягід, що імпортуються Євросоюзом з нашої республіки. Термін його дії закінчується 1 січня 2016 р. [12]. З огляду на це необхідно визна-

чити видову структуру експорту та імпорту плодів і ягід, географію збуту наразі та в перспективі, особливості митно-тарифного регулювання, а також встановити можливий рівень споживання з урахуванням зміни кількісно-вартісних показників зовнішньоторговельної діяльності.

В середньому за 2010-2014 рр. серед експортних поставок плодючої продукції більшу частку (46%, 37,2 тис. т) становили зерняткові плоди, переважно яблука (98,9%) і горіхи (46,9%, 37,8 тис. т), з останніх 99,9% грецькі. Варто відмітити, що товарні партії яблук на експорт цілком формуються сільськогосподарськими підприємствами. Водночас господарства населення є основними виробниками грецьких горіхів (у 2014 р. 99,7% або 102,4 тис. т). Посередники закуповують їх і формують партії для експорту, як правило, у вигляді сировини для подальшої переробки. В перспективі дрібні господарства не можуть бути інтегрованими у світовий та європейський ринок. Вони неспроможні формувати масштабні партії товарної пропозиції плодів чи ягід, вироблена ними продукція є неконкурентоспроможною за стандартами, цінами, якістю, відсутня також маркетингово-логістична діяльність.

Слід зазначити, що у 2014 р. експорт плодів і ягід зменшився порівняно з 2010 у 2,7 рази (до 54,1 тис. т). Основними причинами цього є підвищення вимог до якості продукції, припинення державного фінансування з 1,5%-го збору, недостатнє закладання площ плодоносних насаджень, низький рівень промислового виробництва плодючої продукції. В цілому вартість її експортних поставок в указаному році становила 1135 млн. грн., в т.ч. грецьких горіхів – 91,2 (1035 млн.), яблук – 5,6% (64 млн.). Це відповідно в 1,6 та 2,2 рази більше, ніж у попередньому, що свідчить про прогрес інфляційно-девальваційних процесів (курс долара США по відношенню до гривні у 2013 р. складав 7,99 грн., а вже у 2014 – 11,9, що в 1,5 рази більше) [13]. Ціна на імпортовані яблука зросла у 2014 році порівняно з 2013 в 1,2 рази – 3,2 грн./кг (0,27 дол. США), а на грецькі горіхи в 1,7 – 33,3 грн./кг (2,8 дол. США).

Об'єктивно необхідний імпорт (цитрусові та банани) в середньому за 2010-2014 рр. становить 623,4 тис. т, а це 72% загального імпорту плодів і ягід. Його вартість склала 7,1 млрд. грн., або 70% вартості всіх імпортних поставок.

Географічна структура збуту плодів і ягід практично не змінилась. Основними покупцями залишається: яблук і суниці Росія – у 2014 р. відповідно 97 і 79% (19,1 і тис. т і 199,8 т), грецьких горіхів – Румунія, Франція, Ірак, Іран, Туреччина – 51% (15,9 тис. т). Частка експорту вітчизняних плодів і ягід до країн ЄС становить 40% (36,7 тис. т). Очевидно, що одним із лідерів по закупці української плодючої продукції є Росія. Після введення

нею ембарго на плодючу продукцію в жовтні 2014 р. вона відвантажувалася на російський ринок через Крим. З огляду на події, що склалися на сході України, та на економічну ситуацію в цілому виникла нагальна потреба диверсифікації зовнішніх каналів збуту з метою уникнення економічних ризиків у перспективі.

Основними постачальниками імпортованих плодів і ягід на внутрішній ринок в останні роки були переважно країни Європи та Азії. Наприклад, у 2014 р. серед імпортерів виділялися: яблук – Польща (85%, або 40,1 тис. т), цитрусових – Туреччина, Єгипет (64% або 209 тис.), персиків та нектаринів – Іспанія, Греція (88%, або 37 тис.), бананів – Еквадор (92%, або 198 тис.), горіхів: кокосових, кеш'ю, бразильських – Індонезія, В'єтнам (81%, або 2,5 тис.), інших їх видів – Іран, Туреччина, США, Грузія (98%, або 3,3 тис.), суниці – Греція (68%, або 289 т). Частка країн ЄС, що постачають плодючу продукцію на внутрішній ринок України, складає 23% (174 тис. т).

Згідно з Угодою наша країна зобов'язалася з моменту набуття нею чинності змінити середню діючу ввізну тарифну ставку на агропродовольчу продукцію з 9,24 до 6,77%. Створення ЗВТ між Україною та ЄС відбуватиметься поступово – протягом 10 років. На 11-й рік середня ставка мита має знизитися до 1,38% [14].

На сьогодні обкладання ввізним митом при ввезенні плодів і ягід на територію України, здійснюється відповідно до її Митного кодексу за ставками, затвердженими Законом України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 р., № 584-VII, який вступив у дію з 1 січня 2014 р. згідно з ст. 3. До цього чинним був Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Митний тариф України» від 17.12.2008 р., № 676-17 згідно з яким ввізні тарифи на плоди і ягоди знизилися після вступу України до СОТ. Нові тарифи на них відповідно до діючого законодавства у 2014 р. не змінилися.

Наприклад, імпортний тариф на яблука з 1 грудня до 31 березня до 17.12.2008 р. становив 5% від обсягу поставок, а з 1 квітня до 30 листопада – 0,5 євро за 1 кг (в перерахунку на адвалерну ставку – 225-415%), що протягом 2001-2007 рр. значно обмежувало імпорт цих плодів. Так, протягом указаних років основна частка імпортованих яблук (80-85%) надходила на внутрішній ринок у період з грудня по березень, коли ввізний тариф складав 5%. Зрозуміло, що введення з 2008 р. в дію нових імпортних тарифів, які є чинними для яблук і понині (0% з 1 грудня до 31 березня і 10% з 1 квітня до 30 листопада) створило сприятливі умови торгівлі для імпортерів і водночас погіршило конкурентні позиції вітчизняних садівницьких підприємств на ринку плодів і ягід.

Очікується, що із зростанням масштабів вітчизняного виробництва експортні поставки плодів у

2020 році складатимуть близько 0,2 млн. т і формуватимуться переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів. Географія збуту плодоягідної продукції поступово змінюватиметься на користь країн Західної Європи. Зокрема, яблука користуються високим попитом у Німеччині, Великобританії, Іспанії, котрі є членами ЄС.

У 2020 році на ринку плодів і ягід передбачається збільшення обсягів імпорту в 1,8 раза порівняно з 2014 – до 1,4 млн. т. За рахунок імпорتنих поставок загальна пропозиція формуватиметься на 30-35%, при чому через високий попит, нульові тарифні ставки ввозу складатимуться головним чином з плодів об'єктивно необхідного імпорту. Поставки з боку імпортерів зерняткових, кісточкових плодів та ягід практично не зміняться, оскільки Україна відзначається високим потенціалом вирощування усіх їх видів.

Вартість експортних поставок у 2020 р. може скласти до 3,7, а імпорتنих до 18,2 млрд. грн., тобто сальдо зовнішньоторговельного балансу поліпшиться на користь експорту як за кількісними показниками, так і за вартісними, однак поки що залишиться негативним – імпорт перевищуватиме експорт на 1,2 млн. т і 14,5 млрд. грн.

Внаслідок таких змін за прогнозом, у 2020 році очікується підвищення рівня споживання плодів і ягід до 75 кг на особу в рік, що вище за 2014 в 1,3 раза. Цей рівень відповідає нормі у 82 кг на 91%. Розширення відбудеться переважно за рахунок яблук – в 1,3 раза (28 кг на особу в рік), цитрусових плодів і бананів – у 2,2 раза (28 кг).

Поряд з цим слід зауважити, що спостерігається деструктуризація між рівнем і нормою споживання. Наприклад, другий із цих показників по зерняткових плодах становить 57,5 кг при рівні першого 30 кг, а норма імпортованих плодів 3 кг при рівні споживання тільки цитрусових плодів і бананів 28. На нашу думку, зважаючи на підвищення попиту на імпортовану продукцію та зміну зовнішньоекономічної політики, слід переглянути норми споживання в бік збільшення. Адже саме від цих норм і відповідного рівня цін залежно від видів плодів і ягід формується частка вартості споживчого кошика населення.

Низькі темпи підвищення споживання плодоягідної продукції обумовлені недостатнім платоспроможним попитом населення. Так, станом на серпень 2014 р. за рівнем заробітної плати у доларовому еквіваленті Україна поступалася лише перед Молдовою, тобто доход пересічного українця у 15 разів менший, ніж американця [12; 15]. Якщо у вересні 2013 року середній розмір заробітної плати дорівнював 408, то вже в лютому 2015 р. 128 дол. США внаслідок девальвації, що у 3 рази менше і це при значному зростанні рівня інфляції.

Висновки з проведеного дослідження. Рівень виробництва плодів і ягід господарствами

населення та їх продуктивність значно випереджає промислові підприємства, що вже свідчить про високий потенціал цієї категорії господарств у перспективі. Не зайве відмітити, що такий розвиток відбувається, практично, без якоїсь істотної державної підтримки, залучення додаткових трудових ресурсів чи якогось особливого стимулювання. Однак для повноцінного задоволення потреб споживачів плодами і ягодами протягом всього року є необхідність відповідного законодавчого регулювання щодо створення обслуговуючих кооперативів, які б здійснювали оптову закупівлю продукції у населення у період масового плодоношення та за домовленістю і надалі реалізовували через оптову чи роздрібну мережу. Це дало б змогу легалізувати товаропотоки плодів і ягід, контролювати їх надходження на ринок відповідної якості, запроваджуючи сортування та пакування, сприяло б прозорому формуванню цін та зростанню доходів населення. Вважаємо, що не варто відокремлювати формування продовольчої безпеки за різними напрямками – за рахунок господарств населення, державних чи недержавних садівницьких підприємств.

З формуванням ПВЗВТ у перспективі до 2020 року очікується розширення експортно-імпорتنих поставок плодів і ягід. Експорт формуватиметься переважно за рахунок яблук і грецьких горіхів, а імпорт – цитрусових і бананів. Географія збуту поступово змінюється на користь країн Західної Європи, зважаючи, що їх частка придбання вітчизняних плодів і ягід досить висока – 40%, а це майже у 2 рази більше за частку імпорту на внутрішній ринок. Митні тарифи на основні види плодів і ягід залишилися незмінними з 2009 р. Відтак істотного впливу митно-тарифних важелів на формування загальної пропозиції на вітчизняному ринку за рахунок імпортованої продукції не виявлено. З розширенням вітчизняного виробництва та ввозу плодів і ягід у 2020 році передбачається збільшення рівня споживання до 75 кг на особу в рік.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кропивко М.М. Основні шляхи стимулювання розвитку господарств населення та їх інвестиційного забезпечення / М.М. Кропивко // Економіка АПК. – 2012. – № 6. – С. 23-29.
2. Свиноус І.В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств: монографія / Свиноус І.В. – К.: ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. – 414 с.
3. Могильний О.М. Державне регулювання аграрного виробництва в період трансформації економіки / Могильний О.М. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 430 с.
4. Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі / [відп. ред. П.Т. Саблук]. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – 730 с.

5. Організаційно-економічні проблеми розвитку АПК: у 4 ч. / [за ред. П.Т. Саблука та ін.]. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – Ч. 2. – 321 с.

6. Ринкова адаптація продовольчого комплексу України / [Онищенко О.М., Пасхавер Б.Й., Молдаван Л.В. та ін.]. – К.: ІЕ НАН України, 1998. – 264 с.

7. Галушко В.П. Економіка світового сільського господарства / Галушко В.П. – К.: НАУ, 1996. – 514 с.

8. Малік М.Й. Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів / М.Й. Малік // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 3-8.

9. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / [відп. ред. чл-кор. УААН Б.Й. Пасхавер]. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003. – 100 с.

10. Збарський В.К. Внесок М.Д. Кондратьєва у кооперування селянських господарств / В.К. Збарський // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 144-148.

11. Економічна складова Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та

державного управління; під ред. І. Бураковського та В. Мовчан. – Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, К.: 2014. – 140 с.

12. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [Електронний ресурс]: Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244830558

13. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls

14. Зінчук Т.О. Проблеми адаптації аграрного сектору економіки до умов Угоди про зону вільної торгівлі Україна-ЄС / Т.О. Зінчук // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 79-87.

15. Шпичак О.М. Економіко-організаційні неузгодженості взаємовідносин у продуктових ланцюгах в умовах інфляційно-девальваційних процесів: напрями врегулювання / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – 2015. – № 6. – С. 85-94.

ГЕОГРАФІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СТРУКТУРНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

UKRAINE'S FOREIGN TRADE GEOGRAPHY AND IT'S IMPACT ON THE STRUCTURAL DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

У статті проаналізовано географічну структуру експорту-імпорту товарів і послуг України. Побудовано кореляційно-регресійні моделі обсягів експорту від імпорту. Досліджено кореляційні зв'язки між частками регіонів в експорті та імпорті товарів і послуг. Визначено переваги і вади зовнішньоекономічної діяльності України. Розроблено пропозиції щодо зміцнення експортного потенціалу національної економіки.

Ключові слова: національна економіка, структурний розвиток, зовнішня торгівля, географія, експорт, імпорт, товари, послуги.

В статье проанализирована географическая структура экспорта-импорта товаров и услуг Украины. Построены корреляционно-регрессионные модели объемов экспорта от импорта. Исследованы корреляционные связи между частями регионов в экспорте и импорте товаров и услуг.

Определены преимущества и изъяны внешнеэкономической деятельности Украины. Разработаны предложения относительно укрепления экспортного потенциала национальной экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, структурное развитие, внешняя торговля, география, экспорт, импорт, товары, услуги.

This article presents the geographical structure of exports and imports of goods and services of Ukraine. The correlation and regression models in exports on imports has been built. Investigated correlations between the region's share in exports and imports of goods and services. Advantages and disadvantages of foreign economic activity of Ukraine. Were given proposals to increase the export potential of the national economy.

Key words: national economy, structural development, foreign trade, geography, export, import, goods, services.

УДК 338.1+339.5

Стебляно І.О.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та управління національним господарством
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Постановка проблеми. Актуальним завданням сьогодення є пріоритетна орієнтація вітчизняних експортерів на зовнішні ринки в контексті стимулювання економічного зростання України. Основним інструментальним чинником ефективності гео економічного розвитку країн світу є диверсифікація експорту на сучасній технологічній базі. Вадами структури національної економіки є превалювання сировинних галузей, тому

поступове ускладнення технологічної структури експорту є сприятливим для прискорення динаміки її розвитку. Тому потребує дослідження вплив географії зовнішніх ринків на розвиток експортоорієнтованих технологічних галузей і поширення нових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми зовнішньої торгівлі України у розрізі окремих країн розглядаються у працях багатьох учених.